

10. Archiwum Biblioteki Narodowej № 75098.
11. Archiwum Biblioteki Narodowej № 75099.
12. Archiwum Biblioteki Narodowej № 77055.

The article highlights the main steps of the Ukrainian statesman Andrei Zhuk in Galicia after returning from Vienna. Analyzed by Andrei Zhuk in Ukrainian public and political organizations, and the reasons for confusion among some of them.

Key words: Andriy Zhuck, Lviv, political life, Club of Ukrainian immigrants, Ukrainian public committee rescue Ukraine.

Отримано: 15.05.2016

УДК 94(477)«18/19»:329

О. В. Рибшун

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРТІЙ МОДЕРНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ: КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.

В статті пропонується короткий огляд розвитку українських політичних партій модерного типу за період кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Зважаючи на те, що в означений період території сучасної України (як суверенної держави) входили до адміністративного складу кількох імперій, увагу звертається на процеси партійного становлення у кожній з них. Зауваживши на невдалій спробі відновлення державності у період краху імперій, вказується, що встановлення режиму радянської диктатури стає причиною раптового згорання багатопартійності в Україні. Огляд базовано здебільшого на джерелах української еміграції першої половини ХХ ст.

Ключові слова: політична партія модерного типу, Українська держава, парламентаризм.

Періодом народження українського політичного руху нового типу – базованого на партійній основі з програмованим декларуванням цілей організованої політичної боротьби взамін минулих громадсько-політичних та культурологічних рухів можна вважати 80-ті рр. ХІХ ст. Саме тоді впроваджується нова тактика української інтелігенції, суть якої доволі повно пояснює полеміка яка розвинулася в 1896-1897 рр. між Іваном Франком і Лесею Українкою навколо перспектив українського руху [28, с. 95-127].

Першою модерною українською політичною партією стала заснована на зборах радикальної інтелігенції у Львові 4-5 жовтня 1890 Русько-Українська Радикальна Партія. Ця партія утворилася як реакція до дій двох тодішніх галицько-українських течій – москвофільської та народовецької, які від

1860-их рр. років опановували політичне мислення галицьких українців. Партійна програма, прийнята на тих же установчих зборах, водночас являє собою перший вираз організованого українського політичного руху. При цьому програма новоствореної Русько-Української Радикальної Партії викликала незгоду і критику з боку так званих «молодших» радикалів, які в переважній більшості вважали себе марксистами (Юліан Бачинський, В'ячеслав Будзиновський, Микола Ганкевич, Олександр Колеса, Євген Левицький, Володимир Охримович та ін.). Чи не найбільш повно позиція молодорадикалів була виражена у праці Юліана Бачинського «Україна irredenta»: «Політична самостійність України, то *conditio sine qua non* єї економічного і культурного розвитку, умова взагалі – можливості єї існування» [1, с. 94-95].

У жовтні 1885 р. року у Львові утворилась Народна Рада, політичне керівництво галицьких народовців, з Юліаном Романчуком на чолі. З ідейного погляду вона була продовженням утвореної в 1848 році Головної Руської Ради, а одночасно протиставленням Руській Раді, що була речником москвофільського напрямку серед галицьких українців. Народна Рада прагнула рівноправності галицьких українців з іншими народами Австро-Угорської монархії, рівночасно визнаючи єдність всього українського народу, незалежно від існуючих державних кордонів. Ці елементи відбиті в програмі галицьких народовців, що була другою після 1885 року. Її схвалено на зборах мужів довір'я Народної Ради 24 березня 1892 року і остаточно утверджено на загальних зборах Народної Ради 27 грудня того ж року.

Влітку 1891 р. на могилі Шевченка в Каневі чотири студенти – Михайло Базькевич, Микола Байздренко, Віталій Боровик та Іван Липа – заснували таємне товариство під назвою Братство Тарасівців. Повна програма Братства не збереглася, проте програмові засади цих ранніх самостійників висловлені в рефераті, читаному під час Шевченківських роковин у Харкові 1893 року. Того ж таки року реферат опубліковано у львівській «Правді» під назвою «*Profession de foi* молодих Українців».

Доволі швидко нова тактика поширюється, з'являються українські партії ліво- та правоцентристського типу.

Так, після кількох невдалих спроб (зроблених з 1896 року) створити окрему українську соціал-демократичну партію в Галичині, 18 вересня 1899 р. на конференції, скликаній у Львові, засновано Українську Соціал-Демократичну Партію (УСДП) як складову частину австрійської соціал-демократії [11, с. 1-3].

Національно-Демократичне (Народне) Сторонництво, згодом перейменоване на Українську Національно-Демократичну Партію (УНДП), було засноване у Львові 26 грудня 1899 р. на базі політичного товариства Народна Рада. До нової партії увійшли переважно народовці на чолі з Юліаном Романчуком та група колишніх радикалів (серед ін.: Вячеслав Будзиновський, Євген Левицький, Володимир Охримович та Іван Франко). До політичної діяльності в рамках УНДП приступив також Михайло Грушевський [15, с. 327-328].

Написана в березні 1900 р. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського була першим виданням і своєрідним політичним сгедо Революційної Української Партії (РУП), яка оформилася в Харкові 29 січня (11 лютого) 1900 р. на так званій «Раді чотирьох»: Дмитро Антонович, Бонифат Камінський, Левко Мацієвич і Михайло Русов. Виникнення цієї першої української політичної партії на східноукраїнських землях означає одночасно першу організаційну спробу українського руху виступити на політичну арену Росії під прапором незалежності: з діяльністю РУП український рух остаточно переходить зі стадії культурницького українофільства до організованої праці в масах [25].

В 1901-1902 рр. під проводом Миколи Міхновського й Олександра Макаренка як виразно націоналістична опозиція в РУП оформилася Українська Народна Партія (УНП). Хоч точної дати заснування УНП досі не встановлено, відомо, що перші партійні видання почали виходити в 1902 р. Виокремлення УНП призвело до серйозної кризи в ідеології РУП, оскільки впродовж перших років свого існування (1900-1902 рр.) РУП не мала виробленої партійної програми. Тільки після того, як у січні 1903 р. редакція теоретичного органу партії «Гасло» офіційно відмовилася від «Самостійної України» Міхновського, «Київська Вільна Громада» РУП запропонувала нарис програми. З деякими змінами цей нарис був прийнятий як проект програми РУП на початку 1905 р. і затверджений II зїздом партії у грудні того ж року [13, с. 71-74].

Водночас нова політична практика проникає й на Буковину. Влітку 1900 р. тут розгортається доволі широка суспільна полеміка навколо питання української самостійності. Вступаючи в цю полеміку, академічна молодь 14 липня скликала у Львові віче (під проводом Володимира Старосольського), щоб демонстративно проголосити постулат самостійності України [29, с. 1-9].

У тому ж таки 1900 р. на взірць Польської Соціалістичної Партії (під впливом якої вона перебувала до 1903 р.) Богданом

Ярошевським була утворена Українська Соціалістична Партія. На деякий час (червень-грудень 1903 р.) УСП об'єдналася з РУП. Згодом, після короткого самостійного існування на початку 1904 р., більшість членів УСП вступили до ППС.

Групу УСД заснували на початку 1896 р. Іван Стешенко і Леся Українка. Членами цієї, мабуть, першої української соціал-демократичної організації були також Ольга Косач, Михайло Коцюбинський, Михайло Кривинюк і Павло Тучапський.

Українська Соціал-Демократична Спілка вперше оформилася в грудні 1904 р. під назвою Українська Соціал-Демократія. Під проводом Маріана Меленевського ця група вийшла з РУП. Згодом вона увійшла в склад Російської Соціал-Демократичної Робітничої Партії (РСДРП) на основі окремого статуту як національна організація, «що має своїм завданням організування пролетаріату, який розмовляє українською мовою». Організаційний зв'язок Спілки з РСДРП вплинув на те, що вона поступово почала втрачати своє специфічно українське обличчя і врешті стала звичайною обласною організацією РСДРП меншовицького напрямку. Внаслідок арештів і ліквідації Головного Комітету під кінець 1907 р. Спілка фактично розпалася. Спроби відновити організацію в 1908 р. та 1912 р. не мали успіху, і того ж 1912 р. Спілка зовсім перестала існувати [13, с. 383-388].

З ініціативи молодших членів українських громад (Борис Грінченко, Сергій Єфремов, Іван Стешенко та ін.) протягом 1903-1904 рр. з Всеукраїнської Загальної Організації, створеної Олександром Кониським у 1897 р., виділилася Українська Демократична Партія (УДП), програму якої було ухвалено на партійному з'їзді в кінці березня 1905 р. [16, с. 272-274].

Майже одночасно з появою УДП в лоні цієї партії скристалізувалася радикальна течія під ідейним проводом Бориса Грінченка. Восени 1905 р. ця група вийшла з УДП і створила Українську Радикальну Партію (УРП). Поза Грінченком головну роль в УРП відігравали серед інших: Сергій Єфремов, Модест Левицький і Федір Матушевський. Самостійне існування УРП тривало всього кілька місяців. З кінцем 1905 р. УДП і УРП об'єдналися в нову Українську Демократично-Радикальну Партію (УДРП), яка проіснувала до заснування непартійного Товариства Українських Поступовців (ТУП) у вересні 1908 р. [17, с. 194-199].

На II з'їзді, який відбувся в Києві у грудні 1905 р., РУП заявила себе соціал-демократичною партією і набула нової назви: Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія (УСДРП). На цьому з'їзді затверджено з незначними змінами

проект програми, пропонувавший Центральним Комітетом на початку 1905 р. [13, с. 261-267].

Перші гуртки українських соціалістів-революціонерів виникли в 1903-1904 рр. після виходу поодиноких представників соціалістично-революційної течії з РУП. З початком 1907 р. ці гуртки, які до того часу діяли окремо і без організаційного зв'язку, об'єдналися в Українську Партію Соціалістів-Революціонерів (УПСР). Проте уже в серпні того ж року була розгромлена найактивніша радомисльська організація, а згодом і Центральний Комітет партії.

Після потужних суспільних виступів, що увійшли в історію під назвою революційних 1905р., у Російській монархічній імперії розпочинається доба парламентаризму. У становленні політичної системи нового типу активну роль відіграли й українські політики. Так, вже у Першій Державній Думі (квітень-липень 1906 р.) було створено українську фракцію, до якої вступили 44 депутати під проводом Іллі Шрага. Ця група, неофіційним органом якої був тижневик «Українській Вѣстникъ», діяла без точно окресленої програми і не вимагала виходу своїх членів з парламентських клубів загальноросійських партій. У Другій Державній Думі (лютий-червень 1907 р.) українська фракція об'єднувала 47 депутатів. На початку березня здійснено перетворення фракції на партійний парламентський клуб під назвою Українська Трудова Громада з власним органом «Рідна справа – Вісти з Думи» [26, с. 80-83].

Результатом перших виборів до віденського парламенту на основі загального виборчого права (травень 1907 р.) українські партії в Галичині і Буковині здобули 27 мандатів, москвофіли – 5. За винятком двох депутатів з УСДП, які вступили до соціал-демократичного клубу, українські і москвофільські депутати створили спільний Руський Клуб з утвердженою програмою [15, с. 446-448].

З початком світової війни відбувається інтенсивна організаційна й ідеологічна адаптація українського політикуму до нових умов. Узагальнююче ставлення української інтелігенції до війни виразила стаття-відозва «Война и украинцы», автором якої був Симон Петлюра [23, с. 184-187].

У Львові з початком війни три галицькі українські партії – націонал-демократи, радикали і соціал-демократи створили Головну Українську Раду – спільну політичну організацію для орієнтації українського народу Галичини під час війни. Третього серпня 1914 р. Головна Українська Рада оголосила маніфест, в якому ствердила своє ставлення до Австро-Угорщини і Росії. Три дні пізніше з'явився її мобілізаційний

заклик до українського народу ставати у ряди Українських Січових Стрільців [7, с. 8; 15, с. 487-490].

В серпні 1914 р. у Львові група українських емігрантів-соціалістів з Наддніпрянщини (Дмитро Донцов, Володимир Дорошенко, Андрій Жук, Микола Залізняк, Мар'ян Меленевський і Олександр Скоропис-Йолтуховський) створила Союз Визволення України (СВУ). СВУ проіснував до кінця червня 1918 р. і провадив широку видавничу й інформаційну діяльність, особливо в Центральних державах, і культурно-національну роботу серед українців – полонених російської армії в Австрії і Німеччині.

З кінця 1914 р. почато заходи, спрямовані на перетворення Головної Української Ради на загальну українську репрезентацію, в якій мали бути представлені буковинські і наддніпрянські українці. Таку реорганізацію здійснено 30 квітня 1915 р. у формі Загальної Української Ради [8, с. 634-635].

У Наддніпрянській Україні у Катеринославській губернії восени 1915 р. постав ініціативний Комітет Українського Самостійного Союзу, який видав свою програму, що складалася з двадцять двох статей [12, с. 337-339].

Реагуючи на акти 5 листопада 1916 р. про утворення польського королівства і розширення автономії Галичини, Загальна Українська Рада запротестувала проти австро-німецької політики у формі резолюцій, ухвалених 6 листопада. Згодом політичне керівництво перейшло до рук Української Парламентарної Репрезентації, яка 8 листопада оголосила своє відношення до згаданих подій [9, с. 730; 15, с. 434-439].

Перші ознаки організованого українського політичного руху під час лютневої революції в Росії з'явилися у формі відозв петроградського Тимчасового Українського Революційного Комітету від 2 (15) березня 1917 р., Ради ТУП від 8 (21) березня та Української Центральної Ради і петроградського відділу ТУП від 9 (22) березня [19, с. 328-330].

З ініціативи Центральної Ради 19 березня (1 квітня) 1917 р. відбулася велика маніфестація українського населення Києва, яка ухвалила резолюцію про підтримку Тимчасового уряду князя Львова та доручення Центральній Раді порозумітися з новим урядом щодо подальшої «широкої автономії Української Землі і поробило одразу всі заходи, щоб надати український національний характер її публічним установам, з захованнем прав національних меншостей» [20, с. 3].

25-26 березня (7-8 квітня) 1917 р. ТУП, яке діяло як нелегальна таємна організація з 1908 р., провело свій перший відкритий з'їзд, перетворившись на Союз Українських

Автономістів-Федералістів. Під час Українського Національного З'їзду на початку квітня члени Союзу вирішили відновити Українську Демократично-Радикальну Партію, яку у червні 1917 р. було перейменовано на Українську Партію Соціалістів-Федералістів (УПСФ) [21, с. 2].

4-5 (17-18) квітня 1917 р. у Києві відбувся установчий з'їзд Української Партії Соціал-Революціонерів (УПСР). Тут слід відмітити, що українські соціалісти-революціонери об'єдналися в УПСР ще на початку 1907 р., проте фактично партія почала діяти як організована цілість лише в 1917 р. [22, с. 3].

6-8 (19-21) квітня 1917 р. з метою поповнити свій склад і заманіфестувати українські сили перед російським суспільством Центральна Рада постановила скликати Український Національний З'їзд, який ухвалив чергові резолюції щодо широкої української автономії в складі федеративної Російської держави та проти посягань Польщі на українські території [2, с. 1-2].

13 (26) травня 1917 р. делегація Центральної Ради і Військового Генерального Комітету виїхала до Петрограду для переговорів з Тимчасовим урядом у справі організації влади на Україні. Жадання Центральної Ради були викладені у формі окремої записки, яку було подано Тимчасовому Урядові і Раді робітничих та солдатських депутатів, і зміст якої зводився до наступного:

«1) Зважаючи на однодушні вимоги автономії України, виставлені українською демократією, сподіваємось, що Тимчасовий Уряд виразить в тім чи іншій акті принципіально доброзичливе відношення до цього гасла.

2) Неминучість постановки українського питання на міжнародній конференції в зв'язку з долею Галичини і частин української землі, захоплених німцями, примушує зараз же принципіально вирішити питання про участь в цій конференції представників українського народу, бо така участь вимагає негайно вжити підготовчих практичних кроків щодо закордонної України.

3) Для всестороннього ознайомлення Уряду з настроями на Україні і вимогами українського населення, а також для практичної допомоги урядові в переведенні в життя різних заходів, які викликаються особливостями життя краю, треба заснувати при Тимчасовому Уряді посаду особливого комісара по справах України.

4) Для об'єднання урядових заходів по всіх губерніях з українським населенням потрібно посаду особливого комісара з краєвою при ньому радою.

5) В інтересах підвищення бойової сили армії та відновлення дисципліни необхідно переведення в життя виділення українців в окремі військові часті як в тилу, так, по змозі, і на фронті.

6) Визнано Тимчасовим Урядом українізацію початкової школи треба перенести і на середню та вищу школу, як відносно мови, так і дисциплін навчання.

7) Відповідальні посади як громадянської так і духовної адміністрації на Україні треба заміщати особами, що користуються довірою населення, говорять його мовою і знайомі з його побутом.

8) Для задоволення національно культурних потреб, задушених при старому режимі, необхідно одпустити з Державного казначейства в розпорядження Центральної Ради відповідні кошти.

9) Необхідно дозволити в'їзд до Рідного Краю тим закордонним українцям, що не по правді виселені з місць свого постійного життя, а також полегшити долю бранців-українців галичан, розташувавши їх по українських губерніях» [3, с. 1-3].

Обміркувавши відмову Тимчасового Російського Уряду на домагання Української Центральної Ради, її Збори прийняли рішення «1) звернутися до всього українського народу з закликом організуватися і приступити до негайного закладання підвалин автономного ладу на Україні; 2) негайно видати до українського народу універсал, в якому має вияснити суть домагань української демократії, представленої Центральною Радою, а також ті завдання, які стоять перед нею в творенню автономного ладу на Україні разом з іншими національностями Української Землі; 3) Загальні збори визнають, що Центральна Рада вжила всіх заходів, щоб порозумітися з Тимчасовим Російським Урядом в справі оголошення принципу автономії України, і з огляду на те, що стихійний зріст українського руху набирає все більших розмірів, що відмова Тимчасовим Урядом може той рух направити по небажаному напрямку, Українська Центральна Рада постановляє тепер ще з більшим напруженням сил стати до організації й направлення того руху, щоб не довести край і всю Росію до анархії і занепаду здобутків революції» [3, с. 3].

Перший Універсал, ухвалений Центральною Радою 10 (23) червня 1917, був прочитаний того ж дня Володимиром Винниченком на II Всеукраїнському Військовому З'їзді й урочисто проголошений наступного дня на Софійській площі.

15 (28) червня 1917 р. було обрано Генеральний Секретаріат з функціями українського уряду, який вже 26 червня (9 лип-

ня) на засіданні Центральної Ради окреслив свої завдання як виконавчий орган Центральної Ради.

В ці самі дні, 29 червня (12 липня) 1917р. на установчому з'їзді в Лубнах оголошується про створення нової Української Демократичної Партії, яка незабаром була перейменована і більш відома під назвою Українська Демократично-Хліборобська Партія. Керівними членами партії були Дмитро Донцов, В'ячеслав Липинський, Микола Міхновський та брати Володимир і Сергій Шемети [31, с. 64-67].

Другий Універсал, оголошений на урочистому засіданні Центральної Ради 3 (16) липня 1917 р., був результатом подальших переговорів між Центральною Радою і Тимчасовим Урядом у справі устрою України до скликання Установчих Зборів.

16 (29) липня 1917 р. Малою Радою було ухвалено Статут Генерального Секретаріату, що являв собою проект вищого управління України. Опрацьований на основі Другого Універсалу, цей проект був відкинений Тимчасовим Урядом, який 4 (17) серпня замінив його Тимчасовою Інструкцією для Генерального Секретаріату [10, с. 562]. Остаточні головні засади та докладний план розбудови політичного, економічного і культурного життя на Україні було представлено у Декларації Генерального Секретаріату, оголошеній Володимиром Винниченком у Малій Раді 29 вересня (12 жовтня) 1917 р. [32, с. 514-518].

Водночас восени 1917 р. активнішими стають ліві, які під проводом російських більшовиків готуються до революційного захоплення політичної влади в країні. 30 вересня – 3 жовтня (13-16 жовтня) 1917 р. відбувається IV з'їзд УСДРП, резолюції якого з'ясовують становище одної з головних українських політичних партій стосовно найважливіших питань української революції напередодні більшовицького перевороту. Так, IV конгрес УСДРП проголошує: «1) в цілій державі, як і в окремих краях її мусить бути негайно утворена однородна революційна демократична влада, влада організованого пролетаріату, селянства і війська; 2) ця влада мусить в основу своєї діяльності покласти: а) активну політику до спинення імперіалістичної війни, підтримуючи потяг пролетаріату і цілої революційної демократії, як в Росії, так і серединних воюючих держав до демократичного миру, без анексій і контрибуцій, на основі самовизначення націй, роблячи саме енергійне давління на всі правительства держав, втягнених в війну, і дбаючи про забезпечення права заінтересованих націй і про участь їх у міжнародній конференції миру; б) передачу всієї поміщицької, державної, кабінетської, удільної, церковної і мо-

настирської землі в розпорядження і завідування земельних комітетів, реорганізованих в напрямі революційно-демократично-однородному; в) рішучий контроль державної і краєвої влади при найближчій участі організованого пролетаріату, за продукцією і поділом продуктів фабрично-заводської промисловості; г) фінансову політику в напрямі максимального оподаткування великого капіталу і майна, конфіскацію військових прибутків і навіть часткову конфіскацію капіталів; д) перетворення російської держави в федеративну російську республіку; е) широку децентралізацію і демократизацію влади в державі утворенням перш за все краєво-національних автономних органів революційної влади з широкою компетенцією, в усіх галузях краєвого життя, в тім числі поширення територіальної (на всю Україну) і предметної компетенції Генерального Секретаріату Української Центральної Ради, який, являючись найвищою краєвою владою на Україні, має спиратися на організовану революційну демократію України і творити її волю» [24, с. 2-3].

Внаслідок жовтневого перевороту в Петрограді Генеральний Секретаріат оголосив 3 (16) листопада відозву, поширюючи свої компетенції на ті землі, які за Тимчасовою інструкцією лишилися поза межами України. Через чотири дні Мала Рада ухвалила Третій Універсал, який проголосив Українську Народну Республіку (УНР).

В грудні (17 (30) грудня 1917 р.) відбувається всеукраїнський з'їзд самостійницьких груп і течій. Найповажніша з тих груп була Українська Народна Партія. На цьому ж з'їзді проголошується нова Українська Партія Самостійників-Соціалістів, до якої на федеративних засадах, зберігаючи свою назву вливається УНП. Врешті партія остаточно конститується як УПСС (УНП) [27, с. 63-88].

Праця над виготовленням Четвертого Універсалу, в якому проголошено державну самостійність УНР, почалася в Малій Раді 9 (22) січня 1918 і була завершена оголошенням остаточного тексту 12 (25) січня.

Конституція УНР, призначена до оголошення на Українських Установчих Зборах, була ухвалена Центральною Радою 29 квітня 1918. Але внаслідок перевороту, що стався того ж таки дня, її так і не було впроваджено.

Після перевороту 29 квітня 1918 новий голова держави Гетьман Павло Скоропадський видав того ж дня «Грамоту до всього Українського Народу» і закон про тимчасовий державний устрій України (так званий Універсал гетьмана Павла Скоропадського), згідно яких оголосив себе Гетьманом України, розпуск Центральної Ради та її минулих інститутів

державного управління, перспективу обрання сейму, пообіцяв набір широких соціально-економічних реформ, зокрема, у питанні приватної власності на землю [4, с. 283].

До кінця травня 1918 р. до влади Гетьмана сформувалась сильна опозиція, яка врешті набрала організаційної форми у вигляді Українського Національно-Державного Союзу, який оголосив меморіал до Гетьмана і відозву до німецького народу. У них гетьмана було звинувачено у надмірній концентрації внутрішньої влади, реакціонізмі, залежності від інтересів крупних землевласників, і як наслідок – у неефективній антиукраїнській москвофільській політиці. Від імені українських партій і організацій маніфести підписали уповноважені від Української Партії Самостійників-Соціалістів, Української Трудової Партії, Партії Демократів-Хліборобів, Партії Соціалістів-Федералістів, Об'єднаної Ради Залізниць України, Головної Ради Всеукраїнської Почтово-телеграфної Спілки [5, с. 345-346].

Іншою опозицією до Гетьмана стала Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У), яку було створено як незалежну партію на Таганрозькій нараді більшовицьких організацій України 19-20 квітня 1918 р. На I з'їзді КП(б)У (5-12 липня 1918 р.) у Москві цю незалежність замінено автономією в складі Російської комуністичної партії (більшовиків) (РКП(б)) й ухвалено резолюцію про взаємовідносини між Україною і Росією [14, с. 20].

З метою створення «єдиного фронту» проти гетьманської влади на початку серпня 1918 р. Український Національно-Державний Союз був перетворений на Український Національний Союз, до якого приєдналися нові політичні партії і групи, у тому числі УСДРП й окремі члени УПСР (центральної течії). Натомість до складу новоствореної організації не увійшла Українська Демократично-Хліборобська Партія [6, с. 487-488].

18 жовтня 1918 р. у Львові засновано Українську Національну Раду й ухвалено резолюції про створення української держави на західноукраїнських землях, які були проголошені наступного дня на зборах мужів довір'я. 1 листопада Українська Національна Рада перебрала владу в новоствореній державі, а 13 листопада ухвалила тимчасовий основний закон Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) [18, с. 45-46].

У Києві в цей час політична опозиція активно готувалась до державного перевороту. 13 листопада 1918 р. на таємному засіданні представників усіх груп, що входили до Українського Національного Союзу, для організації повстання проти гетьманської влади створюється Директорія УНР. Після перевороту

(листопад-грудень 1918 р.) Директорія оголосила свою політичну платформу в декларації 26 грудня 1918 р. [30, с. 15-18].

Справа об'єднання західно- і східноукраїнських земель була однією з основних проблем української революції і державного будівництва. На засіданні 3 січня 1919 р. Українська Національна Рада в Станіславові проголосила об'єднання ЗУНР і УНР, яке завершила Директорія святочним актом на Софійській площі 22 січня.

Згідно з пропозицією Директорії 26 грудня 1918 р., на 23 січня 1919 р. до Києва скликається Трудовий Конгрес, на якому 28 січня було ухвалено «Універсал Трудового Конгресу до українського народу». Фактично, Трудовий Конгрес було позиційовано як представницький орган, що легітимував право Директорії на тимчасову виконавчу і законодавчу владу в країні до стабілізації її внутрішніх і зовнішніх умов та створення повноцінних республіканських інститутів.

Водночас, в умовах поступового утвердження при владі більшовиків, на українських землях поширюється лівий рух. Українська Комуністична Партія (боротьбистів) утворилася з лівої течії українських соціалістів-революціонерів після IV з'їзду УПСР (13-16 травня 1918 р.), взявши собі назву від партійного органу «Боротьба». На V з'їзді УПСР (6-8 березня 1919 р.) боротьбисти прийняли назву УПСР (комуністів-боротьбистів), а 6 серпня того ж року вони об'єдналися з УСДРП (незалежних лівих) в нову партію під назвою Українська Комуністична Партія (боротьбистів). Всі спроби боротьбистів увійти до складу Комінтерну на правах окремої секції були відкинені. У січні і лютому 1920 р. Комінтерн ухвалив резолюції, в яких критиковано діяльність боротьбистів, що й привело їх до злиття з КП(б)У в березні 1920 р.

Початок до організаційного оформлення Української Комуністичної Партії (УКП) дав VI з'їзд УСДРП (10-12 січня 1919 р.), на якому ліва соціал-демократична течія відкололася від УСДРП і створила нову партію під назвою УСДРП (незалежних). 20-25 січня 1920 р. незалежники скликали свій установчий з'їзд, на якому затверджено програму і прийнято назву Українська Комуністична Партія. УКП також звертається до Комінтерну з претензією на автономне представлення, обґрунтовуючи окремим меморандумом своє відношення до КП(б)У, але її заяви та декларації так ніколи й не були визнані Комінтерном, який врешті 24 грудня 1920 р. ухвалив резолюцію про розпуск УКП.

Зазнавши остаточної невдачі в боротьбі за владу з більшовиками, більшість українських політиків на поч. 20-х рр. емі-

грували. Як наслідок, за кордон транспортується й політична система дорадянської України, де вона еволюціонує у вигляд ідейних рухів (соціалістичного, монархічного, національно-демократичного й т.п.) і, врешті, не маючи повноцінних організаційних умов, за декілька десятиліть остаточно розмивається. В материнській Україні в цей час встановлюється абсолютна монополія КП(б)У.

Список використаних джерел:

1. Бачинський Ю. Україна irredenta [Електронний ресурс] / Юліян Бачинський. – Берлін : Видавництво Української Молоді, 1924. – 237 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ideologiya/1235-bachinskiy-yu-ukrayina-irredenta/>
2. Вісти з Української Центральної Ради [Електронний ресурс]. – 1917. – № 4. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Visty_z_Ukrainskoi_Tsentralnoi_Rady/1917_N04.pdf
3. Вісти з Української Центральної Ради [Електронний ресурс]. – 1917. – № 8. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Visty_z_Ukrainskoi_Tsentralnoi_Rady/
4. Вістник політики, літератури й життя. – 1918. – Ч. 19.
5. Вістник політики, літератури й життя. – 1918. – Ч. 23.
6. Вістник політики, літератури й життя. – 1918. – Ч. 33.
7. Вістник Союзу визволення України [Електронний ресурс]. – 1914. – Ч. 1-6. – Відень, 1914. – 52 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/3871-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1914-ch-1-6/>
8. Вістник Союзу визволення України [Електронний ресурс]. – 1916. – Ч. 118-123. – Відень, 1916. – 96 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/3890-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1916-ch-118-123/>
9. Вістник Союзу визволення України [Електронний ресурс]. – 1916. – Ч. 124-130. – Відень, 1916. – 104 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/3891-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1916-ch-124-130/>
10. Вістник Союзу визволення України [Електронний ресурс]. – 1917. – Ч. 13-140. – Відень, 1917. – 62 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/3895-vistnik-soyuza-vizvolennya-ukrayini-1917-ch-13-140/>
11. Воля. – 1900. – Ч. 1, 1 січня.
12. Гермайзе О. Матеріяли до історії українського руху за світової війни [Електронний ресурс] / О. Ю. Гермайзе // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1. – С. 251-354. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1496981/>
13. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні / О. Гермайзе. – Т. 1: Революційна Українська Партія (РУП). – К. : Книгоспілка, 1926. – 388 с.

14. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК : в 2-х т. / Ін-т історії партії при ЦК Компартії України, Філіал ін-ту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС ; [ред. кол.: В. І. Юрчук (голова) та ін.]. — К. : Політвидав України, 1976. — Т. 1: 1918-1941. — 1007 с.
15. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848-1914: на підставі споминів [Електронний ресурс] / Кость Левицький. — Львів, 1926. — 738 с. — Режим доступу: http://www.pseudology.org/eneida/Levycky_IstPolitDumkyGal_1848_1914a.pdf
16. Літературно-науковий вістник. — Т. XXX, Кн. VI. — Львів, 1905.
17. Літературно-науковий вістник. — Т. XXXIV, Кн. IV. — Львів, 1906.
18. Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920 [Електронний ресурс] / Михайло Лозинський. — Відень, 1922. — 228 с. — Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/istoriya/993-lozinskiy-mgalichina-v-rr-1918-1920/>
19. Лотоцький О. Сторінки минулого [Електронний ресурс] / Олександр Лотоцький. — Ч. 3. — Б. м., 1966. — 392 с. — Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/memuari/393-lototskiy-ostorinki-minulogo-ch-3/>
20. Нова рада. — 1917. — 25 березня.
21. Нова рада. — 1917. — 28 березня.
22. Нова рада. — 1917. — 25 квітня.
23. Петлюра С. Статті, листи, документи [Електронний ресурс] / С. Петлюра. — Нью-Йорк, 1956. — 480 с. // Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ideologiya/882-petlyura-s-statti-listi-dokumenty/>
24. Робітнича газета. — 1917. — 6 жовтня.
25. Самостійна Україна. Промова [Електронний ресурс] / М. Міхновський. — Львів, 1900. — 16 с. — Режим доступу: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A1%D0%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D0%28%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%83%D1%80%D0%B0%29
26. Україна. Науковий та літературно-публіцистичний щомісячний журнал [Електронний ресурс]. — Т. II. — К., 1907. — Режим доступу: <http://www.runivers.ru/bookreader/book480126/#page/2/mode/1up>
27. Українська революція (1917-1919). Діяльність партії С.-С. в зв'язку з політичними подіями на Україні за час 1901-1919. Ідеологія, програма і статут партії [Електронний ресурс]. — Відень-Київ, 1920. — Режим доступу: <http://www.vatra.cc/nashi-klassyky/prohrama-ukrayinskoyi-partiyi-samostiynykiv-sotsialistiv-1917.html>

28. Франко І. Молода Україна: провідні ідеї й епізоди [Електронний ресурс] / І. Франко. – Вінніпег: Накладом «Руської книгарні», 1920. – 102 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ideologiya/209-franko-i-moloda-ukrayina-providni-ideyi-i-epizodi/>
29. Франко І. Поза межами можливого / Іван Франко // Літературно-науковий вісник. – Т. 12, кн. X. – Львів, 1900. – С. 1-9.
30. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр. [Електронний ресурс] / Павло Христюк. – Т. IV. – Відень, 1922. – 192 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/istoriya/71-hrystyuk-p-zamitki-i-materiyali-do-istoriyi-ukrayinskoji-revoljutsiyi-1917-1920-rr-t-4/>
31. Шемет С. До історії Української Демократично-хліборобської Партії / С. Шемет // Хліборобська Україна. – 1920. – Зб. I. – С. 64-67.
32. 1917 год на Киевщине. Хроника событий / В. Манилов (ред.). – Харьков : Госиздат Украины, 1928. – 583 с.

The article provides a snapshot of modern Ukrainian political parties such the period end. XIX - early. Twentieth century. Considering that the appointed period, the territory of modern Ukraine (as a nation) were part of the administrative staff of several empires attention is drawn to the process of party formation in each of them. Noting unsuccessful attempt to restore the state during the collapse of empires, states that a regime of Soviet dictatorship causes sudden collapse of a multiparty system in Ukraine. Review is based primarily on sources Ukrainian exile first half of the twentieth century.

Key words: modern type of political party, Ukrainian state, parliamentary.

Отримано: 16.06.2016